

Till

Växjö tingsrätt
Mark- och miljödomstolen

3 december 2020

Ansökan om omprövning av vattenhushållningsbestämmelser samt förlängd tid för prövotidsredovisning

Sökande Västerviks kommun (org nr 212000-0779) samt

 Vimmerby kommun (org nr 212000-0787)

Ombud Advokaten Agnes Larfeldt
 och jur. kand. Kajsa Tiderman
 Agnes Advokatbyrå AB
 Finnboda Kajväg 15
 131 72 Nacka
 Telefon 070 388 38 22 resp 070 388 38 30
 e-post: agnes@agnesadvokat.se resp. kajsa@agnesadvokat.se

Saken Ansökan om omprövning av vattenhushållningsbestämmelser
 samt förlängning av prövotidsförordnande i mål M 2860-17,
 avseende sjön Yxern; Västerviks och Vimmerby kommuner,
 Kalmar län

BAKGRUND

Yxern är Kalmar läns största sjö. Huvuddelen av sjön ligger i Vimmerby kommun medan utloppet, regleringsdammen och Yxeredsån är belägna i Västerviks kommun. Gällande vattendom från 1938 föreskriver höga tappningar ur sjön även vid låga nivåer och vid nederbördsfattiga perioder innebär detta en snabb avsänkning av sjöns nivå. För närvarande regleras sjön enligt vattenhushållningsbestämmelser som föreskrivits i en tidsbegränsad omprövningsdom (dom den 24 oktober 2017 i mål M 2860-17), som dock upphör att gälla den 24 mars 2021.

Problem med stora nivåvariationer i sjön och torrläggning av sjöns stränder har förelegat under lång tid och berörda parter har på olika sätt försökt att komma tillrätta med situationen. Omprövningsdomen var resultatet av många års arbete och den förstudie som genomfördes under 2017, som utvisade att det vore önskvärt ur naturmiljösynpunkt med en återgång till de förhållanden som gällde före sjöns reglering år 1938. Mot denna bakgrund beslutade kommunerna om ett tvåstegsförfarande enligt vilket kommunerna i ett första steg ansökte om omprövning av gällande vattenhushållningsbestämmelser under en period av tre år för att åtgärda den akuta situationen i sjön och att samtidigt påbörja arbetet med en permanent förändring av regleringen.

Det har konstaterats att den tillfälliga regleringen varit lyckosam då sjöns nivåer har varierat i betydligt mindre omfattning än tidigare. Boende kring och nedströms Yxern har i huvudsak ställt sig positiva till förändringarna. Parallellt har arbetet med framtagande av den permanenta tillståndsansökan fortskridit men med hänsyn till flera omständigheter, inte minst de många olika intressen som berörs, har arbetet kommit att försenas. Huvudsakligt underlag för ansökan är framtaget men det återstår vissa delar och en ansökan till mark- och miljödomstolen om utrivning bedöms kunna ges in vid årsskiftet 2020/2021.

Med hänsyn till tidsbegränsningen i omprövningsdomen och då ett tillstånd till utrivning inte kommer att kunna vara på plats redan till våren 2021 ansöker kommunerna nu om en förlängning av tiden för tillämpning av de tillfälliga vattenhushållningsbestämmelserna enligt omprövningsdomen från 2017, i avvaktan på ett tillstånd till permanenta åtgärder och då det vore mycket olyckligt med en återgång till de ursprungliga tappningsbestämmelserna enligt domen från 1938.

Den nu ansökta omprövningen av vattenhushållningsbestämmelserna avser således en förlängning av omprövningsdomen under ytterligare högst tre år, i avvaktan på beslut om permanenta åtgärder. Ansökan är utformad som en ny ansökan om omprövning av 1938 års dom samt förlängning av tidigare meddelat provotidsförordnande avseende skadereglering. Med hänsyn till den kritiska situationen för sjön och tidsaspekten hemställer kommunerna om skyndsamt handläggning av omprövningsmålet i mark- och miljödomstolen.

YRKANDEN

A. Omprövning

1. Västerviks och Vimmerby kommuner (kommunerna) yrkar att mark- och miljödomstolen med ändring av Söderbygdens vattendomstols utslag den 25 juli 1938 (AD 32/1933) fastställer att nedanstående vattenhushållningsbestämmelser ska gälla för tappningen av vatten ur sjön Yxern under en period om högst 3 år från och med den 24 mars 2021.

Vattenstånd (RH00)	Tappning (m ³ /s)
Över + 92,8	10,0
92,5 – 92,8	3,0 – 10,0 (tappningen inom intervallet anpassas så att sjöns vattennivå inte ökar)
92,3 – 92,5	1,5 – 5,0 (tappningen inom intervallet anpassas så att sjöns vattennivå inte ökar)
91,8 – 92,3	0,4 – 3,0*
90,8 – 91,8 (sommar, dvs 1/5-31/10)	0,4
90,8 - 91,8 (vinter, dvs 1/11-30/4)	0,4 – 3,0*
Under + 90,8	0,4*

* regleringen ska eftersträva att nivån + 92,25 innehålls den 30/4

Större tappningsförändringar ska ske successivt.

2. Kommunerna yrkar även att mark- och miljödomstolen
 - a) bestämmer tiden för anmälan av ersättning för oförutsedd skada med anledning av den ändrade vattenhushållningen enligt domen till 5 år från det att domen vinner laga kraft,
 - b) förordnar att den ändrade vattenhushållningen ska gälla direkt även om domen inte vunnit laga kraft, dvs ett så kallat verkställighetsförordnande, samt
 - c) skjuter upp, med stöd av 22 kap. 27 § miljöbalken, avgörandet av vilken skadereglering som ska gälla enligt följande:

U1. Kommunerna ska senast sex månader efter att tillståndet till den tillfälliga regleringen har löpt ut inkomma till mark- och miljödomstolen med utredning avseende skada på jordbruksmark med anledning av den tillfälliga regleringen samt förslag till eventuell skadeersättning.

B. Förlängd prövotid i mål M 2860-17

Kommunerna yrkar att mark- och miljödomstolen förlänger tiden för redovisning av skada enligt U1 i mål M 2860-17 så att denna redovisning kan samordnas med den redovisning som ska ske enligt punkten 2 c) ovan.

UTVECKLING AV TALAN

1. Inledning

1.1 Ansökans utformning

Ansökan består av denna ansökningshandling med underbilagor bestående av översiktskarta ([Bilaga 1](#)), deldom daterad 24 oktober 2017 samt utdrag ur vattenboken utvisande tidigare meddelade domar och beslut ([Bilaga 2](#)), diagram över vattenstånd och flöden ([Bilaga 3](#)) samt fastighetsuppgifter m m ([Bilaga 4](#)).

1.2 Höjdsystem

I denna ansökan samt gällande tillstånd för regleringen av Yxern uttrycks höjduppgifter i systemet RH00. Kommunerna avser dock att övergå till höjdsystemet RH2000 i den permanenta ansökan, då detta system numera används för nivåangivelser för sjön.

Fixpunkt framgår av dom den 18 maj 1938 och benämns Nykvarn, och har höjden +92,93 i RH00.

1.3 Rättsliga utgångspunkter

1.3.1 Gällande tillstånd

Tillstånd till reglering av Yxern meddelades av Söderbygdens vattendomstol i dom den 18 maj 1938 (AD 32/1933). Regleringen skedde till förmån för nedströms belägna kraftstationer. Genom domen bildas Yxerns vattenregleringsföretag som äger dammen och sköter regleringen. Efter ansökan från kommunerna meddelade mark- och miljödomstolen genom *deldom den 24 oktober 2017 i mål M 2860-17* en ändring av vattenhushållningsbestämmelserna i 1938 års dom som tidsbegränsades till en period av tre år från lagakraftvunnen dom. Domen överklagades men Mark- och miljööverdomstolen beviljade inte prövningstillstånd. Deldomen vann laga kraft den 24 mars 2018. I domen har skaderegleringen skjutits upp under sex månader från lagakraftvunnen dom. Domen biläggs, se [Bilaga 2a](#).

Ytterligare ett antal domar har meddelats rörande Yxern, vilka framgår av utdrag ur vattenboken, se [Bilaga 2b](#).

1.3.2 Rättslig grund för ansökan

Enligt 7 kap 13 § lagen (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet (LSV) har en kommun rätt att ansöka om ändrade eller nya bestämmelser om innehållande eller tappning av vatten i syfte att tillgodose den allmänna miljövärden eller hälsovården eller främja fisket.

Målet handläggs som ansökningsmål, se 21 kap 1 a § 1 st 9 p miljöbalken, på samma sätt som omprövningsmål enligt 24 kap miljöbalken. De nya eller ändrade villkoren

blir en del av tillståndet som verksamhetsutövaren ska följa. Vid en omprövningsansökan krävs ingen formell miljökonsekvensbeskrivning med samrådsförfarande.

Den nu ansökta omprövningen kräver liksom tidigare inga fysiska åtgärder utan avser endast en fortsatt reglering av sjön i enlighet med den ändring som skedde genom deldomen 2017. Skadereglering med avseende på skada på jordbruksmark föreslås skjutas upp under en provotid om sex månader på samma sätt som tidigare. För att åstadkomma en gemensam skadereglering för hela den tid som den tillfälliga regleringen tillämpats inkluderar denna ansökan om omprövning även ett yrkande om förlängning av tidigare meddelat utredningsvillkor.

2. Närmare om vattenhushållningsbestämmelserna

Enligt ordinarie vattenhushållningsbestämmelser i domen från 1938 tillåts en variation av Yxerns vattennivå med cirka 2,5 m och vattenhushållningsbestämmelserna föreskriver stor tappning även vid låga nivåer i sjön.

Vattenstånd (RH00)	Tappning (m ³ /s)
Över + 92,50	10,0
92,40 – 92,50	7,5
92,29 – 92,40	5,0
91,60 – 92,29	1,5 – 4,0
90,8 – 91,60	1,0 – 4,0
90,05 – 90,80	0,8 – 4,0
Under 90,05	Dammen helt öppen

Tabell 1 Vattenhushållningsbestämmelser enligt 1938 års dom.

Jämfört med situationen i början av 1900-talet har den reglering som genomfördes 1938 inneburit en absolut sänkning med ungefär en halv meter, en större amplitud, frånvaro av våröversvämning och andra säsongsmönster, samt att vattenståndet inte följer tillrinningen. Långvariga sänkningar har ofta skett från april till december.

Föreskriven minimitappning gör det inte möjligt att upprätthålla en acceptabel nivå i sjön, även under relativt normala nederbördsförhållanden. Tillrinningen till sjön under sommar och höst många år är mycket lägre än den lägsta tillåtna tappningen och har minskat över tid.

De ändrade vattenhushållningsbestämmelser som tillämpats sedan hösten 2017 har utformats efter den förstudie som kommunerna utförde under 2017. Syftet är att återgå till en mer naturlig reglering av sjön, och ett steg på vägen har varit den alternativa reglering som innebär minskade tappningar på alla nivåer i sjön. Denna reglering har också accepterats av regleringsföretaget samt i princip samtliga berörda parter.

De vattenhushållningsbestämmelser som således fastställdes av mark- och miljödomstolen i deldomen 2017 framgår nedan.

Vattenstånd (RH00)	Tappning (m ³ /s)
Över + 92,8	10,0
92,5 – 92,8	3,0 – 10,0 (tappningen inom intervallet anpassas så att sjöns vattennivå inte ökar)
92,3 – 92,5	1,5 – 5,0 (tappningen inom intervallet anpassas så att sjöns vattennivå inte ökar)
91,8 – 92,3	0,4 – 3,0*
90,8 – 91,8 (sommar, dvs 1/5-31/10)	0,4
90,8 - 91,8 (vinter, dvs 1/11-30/4)	0,4 – 3,0*
Under + 90,8	0,4*

* regleringen ska eftersträva att nivån + 92,25 innehålls den 30/4

Tabell 2. Justerade vattenhushållningsbestämmelser enligt deldomen i mål M 2860-17

3. Kort om Yxern

Yxern är Kalmar läns största sjö och är belägen i Botorpströmmens avrinningsområde. Huvuddelen av sjön ligger i Vimmerby kommun medan utloppet, regleringsdammen och Xyeredån är belägna i Västerviks kommun. Markanvändningen i sjöns tillrinningsområde domineras av skogsbruk, men det finns även jordbruksmark. Frödinge är den största tätorten i tillrinningsområdet. Geologin inom området utmärks av en mängd parallella sprickdalar i nord-sydlig riktning. Väg 40 mellan Vimmerby och Västervik korsar två vikar i sjöns norra del.

Utloppet från sjön sker via Yxerns regleringsdamm och därefter till Xyeredån. Via tre dammar i Nykvarn, Hässeltull och Kiltorpsström når vattnet Hagsjön och därefter en fjärde damm vid Totebo industrier.

Naturvärdena längs Yxerns stränder är i dagsläget begränsade med anledning av regleringen. Det finns inga naturreservat eller Natura 2000-områden med anknytning till vattenmiljön. De naturvärden som finns nära sjön är knutna till skogliga biotopskyddsområden och Skogsstyrelsens naturvårdsavtal, i första hand på Hästö och vid Hökhultnäs men även vid Toverum och Krogsfall.

4. Miljö kvalitetsnormer

För vattenförekomsten *Yxern (SE639176-152040)* är miljö kvalitetsnormerna fastslagna till god ekologisk status 2027 och god kemisk status med mindre stränga krav avseende kvicksilver och bromerade difenyleter. Vattenförekomsten har måttlig

ekologisk status och parametern fisk anges i VISS ha varit utslagsgivande för klassificeringen. Även kvalitetsfaktorer för konnektivitet och hydrologisk regim har bedömts ha måttlig status. Yxern har god kemisk status med undantag av de mindre stränga kraven för kvicksilver och bromerade difenyleter.

Yxeredsån utgörs av vattenförekomsten *Tätsjöbäcken-Yxern (SE639254-152136)*. Miljökvalitetsnormerna är satt till god ekologisk status 2027 och god kemisk status med mindre stränga krav avseende kvicksilver och bromerade difenyleter som överskrids överallt. Vattenförekomstens ekologiska status har enligt VISS bedömts vara måttlig med stöd av parametern för fisk som varit utslagsgivande. Hydromorfologiskt har vattendragets status klassats till god med avseende på morfologiskt tillstånd och måttlig med avseende på konnektivitet och hydrologisk regim. Yxeredsån har god kemisk status med undantag av de mindre stränga kraven för kvicksilver och bromerade difenyleter.

5. Erfarenheter av regleringen och dess miljökonsekvenser

Vattenståndskurvor för sjön samt flödet till Yxeredsån under åren 2017-2019 framgår av [Bilaga 3](#). Här kan konstateras att under de år regleringen har tillämpats (2018-2019) har de låga nivåerna i sjön kunnat undvikas. Med hänsyn till den korta tidsperiod som den tillfälliga vattenhushållningen har tillämpats är det svårt att dra några långsiktiga slutsatser om miljökonsekvenserna. Enskilda intressen runt sjön och nedströms längs Yxeredsån har i huvudsak varit positiva till förändringen. Från jordbrukets perspektiv har det inledningsvis framförts synpunkter på för höga vattennivåer, vilket också var en risk som bedömdes finnas inför ansökan. 2018 var dock ett år med ovanligt höga flödesnivåer under vinter-vår, och därefter har det inte förelegat motsvarande problematik. Diskussion om kompensationsåtgärder, så som anläggande av våtmark, pågår med berörd jordbrukare.

En bedömning av förväntade miljökonsekvenser av en tillfälligt ändrad vattenhushållning genomfördes inför tidigare ansökan och kommunerna bedömer att denna bedömning fortfarande är relevant.

Sammanfattningsvis finns många positiva konsekvenser av högre medelvattenstånd och mindre nivåvariationer i Yxern, som den tillfälliga regleringen medför. För fastighetsägare, fiskerättsägare, sportfiske och det rörliga friluftslivet bedöms bl a fiske, båtliv och badliv underlättas. Fisket och kräftfisket gynnas på längre sikt av högre vattenstånd och mer naturliga förhållanden. Även jordbruket bedöms gynnas av högre medelvattenstånd och framförallt av att extremt låga vattenstånd undviks, men som konstaterats finns en ökad risk för tillfällig översvämning som kan drabba jordbruksmark i sjöns norra delar.

Igenväxningen av de södra grundområdena i sjön går inte att vända på kort sikt eftersom de arter som har etablerat sig tål djupt vatten, men nykolonisering, som snabbast sker på barlagd botten, accelererar inte. För att förhindra ytterligare nykolonisering är det viktigt med en förändring för att förhindra nya stora vattenståndssänkningar. Långvariga sänkningar med illaluktande dy och döda växter, fiskar, musslor

och större djur undviks med en förändrad reglering och det högre vattenståndet under våren ger positiva effekter på fisklek och fågelhäckningar.

Nedströms Yxern ger den ändrade regleringen av sjön effekter för Yxeredsån. Flödet i Yxeredsån kommer att följa tillrinningen något mer än vid regleringen enligt 1938 års dom, vilket ger positiva effekter på djur och natur i och längs ån. Detta bedöms förbättra hydrologisk regim, men det kommer fortfarande vara ett påverkat vattendrag med trappstegsliknande förändringar av flödet och med en påverkad säsongsdynamik. Vid torka kommer inte Yxeredsån att förses med lika mycket vatten, utan det blir en lägre tappning. Det kan ha negativa konsekvenser för öring och andra strömvattenlevande arter, samt för de fastigheter längs ån som länge haft ett högt minimiflöde. Samtidigt kan de tillfällen då lägsta tappning sker förväntas minska vilket bedöms vara en positiv effekt. Erfarenheterna från den period den tillfälliga regleringen har tillämpats är att nedströms intressen har varit i huvudsak positiva.

6. Berörda intressen

6.1 Fastighetsförhållanden och sakägarförteckning

Yxerns regleringsdamm är belägen inom fastigheten Västervik Yxered 4:1 som ägs av Tekniska Verken i Linköping, som är största andelsägare i Yxerns regleringsföretag. Fastigheten omfattar vattenområdet i ån samt strandzonen längs en sträcka om knappt 1 km nedströms dammen.

En karta utvisande fastighetsförhållanden kring sjön samt nedströms längs Yxeredsån biläggs, se [Bilaga 4a](#). Sjöns vatten är delvis utrett men fiskerätterna har utretts i samband med bildande av Yxerns Fiskevårdsområdesförening. En förteckning över strandfastigheter längs Yxern och Yxeredsån ned till och med Hagsjön samt fastigheter som är delägare i fiskevårdsområdesföreningen biläggs, se [Bilaga 4b](#).

Den ansökta omprövningen av vattenhushållningsbestämmelserna för Yxern innebär en förlängning av den tidsbegränsade reglering som fastställdes i domen 2017. Jämfört med 1938 års dom innebär den tillfälliga regleringen i huvudsak mindre variationer av sjöns vattennivå och förändrade flöden i Yxeredsån. Kommunerna bedömer på samma sätt som tidigare att den ansökta regleringen kan påverka fastighetsägare och fiskerättshavare i och kring sjön samt nedströms fram till och med Hagsjön.

I den tidigare omprövningen i mål M 2860-17 bedömdes dock främst Tekniska Verken i Linköping, i egenskap av ägare till Västervik Yxered 4:1, Yxerns regleringsföretag samt Henrik Petersson, i egenskap av ägare till fastigheten Vimmerby Toverum 1:20 respektive arrendator till Vimmerby Frödingehult 1:5 och 2:5, vara berörda på sådant sätt att de skulle anses utgöra sakägare.

Baserat på tidigare bedömning bedöms således följande parter vara berörda på ett sådant sätt att dessa intar ställning av vattenrättsliga sakägare:

- Tekniska verken i Linköping AB
BOX 1500
581 15 LINKÖPING
- Yxerns regleringsföretag
c/o Tekniska verken i Linköping AB
BOX 1500
581 15 LINKÖPING
- Henrik Petersson
Toverum 510
598 74 VIMMERBY

Kommunerna har dock inget att erinra mot att domstolen kommunicerar den nu föreliggande ansökan i en vidare krets om domstolen skulle finna detta lämpligt.

6.2 Övriga berörda parter

De ytterligare parter som får anses berörda är:

Yxerns Fiskevårdsområdesförening som förvaltar fisket i sjön och har deltagit i arbetet med den alternativa regleringen.

Yxerns fiskevårdsområdesförening
ordf Magnus Danlid
Kungsgatan 27
598 35 Vimmerby
Tel 070-533 50 60, e-post: magnus.danlid@yxern.se

Nedströms Yxern finns ett antal mindre **vattenkraftstationer**. Det är i första hand kraftstationerna Totebo och Uddekvarn som påverkas av ansökt reglering. Samtliga kraftverksägare är dock medlemmar i Yxerns regleringsföretag som har tagit aktiv del i framtagande av den alternativa regleringsregimen och angivits som sakägare i målet.

Botorpsströmmens vattenråd utgör en sammanslutning av intressenter i hela avrinningsområdet.

Botorpsströmmens Vattenråd
Maria Kappling
Naturum Västervik
Kulbacken
593 38 Västervik
Tel 070-551 85 20, maria.kappling@vasterviksmuseum.se

6.3 Ersättningsfrågor

De nya vattenhushållningsbestämmelser som ansökan innebär medför minskade nivåvariationer i Yxern och ett generellt högre vattenstånd. Nivåerna ligger dock

inom sjöns tidigare variationsintervall. Det har under den pågående tillfälliga regleringen framkommit synpunkter om att sjöns nivå legat för högt med hänsyn till jordbrukets behov, dock inom tillståndsgiven nivå. Som tidigare nämnts pågår diskussioner med berörd jordbrukare om möjliga åtgärder och avsikten är att nå en överenskommelse. Frågan om påverkan på jordbruket kommer att behandlas i samband med den ansökan om permanent förändring som lämnats in.

För Yxeredsån kan mindre flöden förväntas men samtidigt minskar perioderna med lägsta flöden. Kraftproduktionen bedöms därmed kunna påverkas av den ändrade regleringen. Den ansökta tillfälliga regleringen har dock utformats i samråd med Yxerns regleringsföretag som förklarar sig godta den påverkan på kraftproduktionen som ansökan innebär.

Sammantaget bedömer kommunerna att det inte uppkommer sådan påverkan som kan leda till en ersättningsgill skada under den ytterligare treårsperiod ansökan avser. Skulle skada uppkomma av regleringen som inte kommunerna har förutsett kan detta lämpligen hanteras genom anmälan om oförutsedd skada.

6.4 Information och samråd

Förhållandena kring Yxern har som framgått ovan utretts och prövats i flera olika sammanhang och det råder en allmän enighet om att åtgärder måste vidtas snarast. Den tidsbegränsade ändringen har mottagits huvudsakligen positivt och kommunerna ser det som angeläget att bibehålla denna tills den permanenta förändringen tillståndsprövats och genomförts.

Inom ramen för den ansökan om utrivning av Yxerns regleringsdamm som kommunerna avser att inkomma med har även samråd med berörda myndigheter och enskilda samt allmänheten hållits i april 2019. Ett kompletterande informationsmöte har även genomförts i september 2020. Kommunerna har således god kännedom om de synpunkter och frågor som finns avseende den nya regleringen.

7. Aktförvarare

Till aktförvarare föreslås följande:

Vimmerby kommun: Karin Schultz, tel 0495-241400 (0492-769000 tel vx Vimmerby kommun), Hultsfred-Vimmerby Miljö- och byggnadsförvaltning, Stadshuset, Stångågatan 28, 598 81 Vimmerby

Västerviks kommun: Malin Davidsson, 593 80 Västervik, tel dir 0490-25 40 17 (0490-25 40 00 tel vx)

8. Prövningsavgift

Kommunerna föreslår att prövningsavgiften fastställs till 1 500 kr (jfr 3 kap 2 § 8 punkten och 3 kap 7 a § i förordningen (1998:940) om avgifter för provning och tillsyn enligt miljöbalken.

9. Tidplan och fortsatt handläggning

Kommunerna hyser förhoppningen att ansökan ska prövas av domstolen snarast och före nu gällande omprövningsdom löper ut i mars 2021, för att undvika en återgång till vattenhushållningsbestämmelserna från 1938. Avsikten är att inom kort inkomma med ansökan om tillstånd till utrivning av dammanläggning vid Yxern. Som framgår ovan har samråd genomförts och arbete med att färdigställa ansökan pågår.

Nacka som ovan

Västerviks och Vimmerby kommuner, genom

Agnes Larfeldt

Kajsa Tideman